
М.Ф. БІЛЯШІВСЬКИЙ

(150 років від дня народження)

Біляшівський Микола Федорович — відомий український археолог, етнограф і мистецтвознавець, громадський діяч, академік УАН (1919). Народився 24 жовтня 1867 р. в Умані в родині священика. В 1885—1891 рр. навчався на юридичному факультеті Київського університету, додатково відвідував лекції з історії професорів В.Б. Антоновича та А.В. Прахова. В 1891 р. склав випускні іспити у Київському та Новоросійському в Одесі університетах, 1893 р. —

на природничому факультеті Московського університету. У 1891 р. працював у Київському суді, у 1892—1893 рр. — у Московському архіві Міністерства юстиції, у 1894—1897 рр. — завідувач архіву фінансового управління при Варшавській казенній палаті. Працюючи в архівах Москви та Варшави, відкрив і ввів до наукового обігу нові матеріали з історії України. В 1898—1902 рр. — перший директор бібліотеки Київського політехнічного інституту. Один із засновників і перший директор (1902—1923) Київського художньо-промислового і наукового музею (нині Національний художній музей України), колекції якого згодом лягли в основу зібрань Державного музею українського народно-декоративного мистецтва, Національного музею історії України, Державного музею Т.Г. Шевченка. З 1921 р. входив до складу Археологічної комісії ВУАН, з 1922 — до Археологічного комітету ВУАН, з 1924 — член Всеукраїнського археологічного комітету. Помер 21 квітня 1926 р. Києві. Згідно із заповітом, похований у Каневі, неподалік від могили Т. Шевченка.

Наукові праці М.Ф. Біляшівського присвячені дослідженню археологічних пам'яток різних епох, історії запорізького козацтва, нумізматиці, музейній справі. Як археолог здобув визнання дослідженнями пам'яток неоліту, латенської та трипільської культур, ранньослов'янських і давньоруських часів. У

1899—1905 рр. заснував та редагував «Археологічний літопис Південної Росії» (в Російській імперії в науковому вжитку слово «Україна» було заборонено). В 1895—1914 рр. брав участь у заснуванні й розбудові приватного музею барона Ф. Штейнгеля в с. Городок (нині Рівненської області). Автор понад 300 наукових праць і публікацій, один із засновників Київського товариства охорони пам'яток старовини (1910).

М.Ф. Біляшівський — активний учасник громадсько-політичного життя: 1906 р. — депутат I Державної думи, входив до складу української думської громади та фракції автономістів-федералістів, 1917 р. — перший комісар з охорони пам'яток Києва і Київської губернії, у квітні 1917 — член Української Центральної Ради від Київської губернії, голова Центрального комітету охорони пам'яток старовини та мистецтва Української Народної Республіки; 1918 р. — автор проекту першого закону про охорону пам'яток Української Держави, з 1919 — член Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини. Почесний академік Української академії мистецтв (1918).

Д.М. СИНЦОВ

(150 років від дня народження)

Синцов Дмитро Матвійович — відомий математик, професор (1903), академік АН УРСР (1939). Народився 21 листопада 1867 р. у Вятці (Росія) в сім'ї Голови В'ятської губернської земської управи Матвія Матвійовича Синцова. У 1890 р. закінчив фізико-математичний факультет Казанського університету, в якому був залишений стипендіатом для підготовки до професорського звання. З 1894 р. — приват-доцент кафедри чистої математики. В 1896—1897 рр. — у науковому відрядженні в Лейпцизі, де вивчав стан викладання математики в Західній Європі, з 1898 р. — доктор математики. В 1899—1903 рр. виконував обов'язки ординарного професора Катеринославського вищого гірничого училища, з 1903 р. — професор Харківського університету. В 1941—1944 рр. працював в Москві та Уфі в Академії наук УРСР. Після повернення в травні 1944 р. керував Науково-дослідним інститутом математики і механіки Харківського університету. Помер Д.М. Синцов 28 січня 1946 р.

Основні наукові праці стосуються геометричної теорії диференціальних рівнянь (теорії конексів), неголономної диференціальної геометрії. Є автором понад 250 праць (у тому числі 60 монографій і посібників). Працюючи в Харківському університеті, розробляв українську математичну термінологію, перекладав праці відомих математиків Б. Рімана, Ф. Клейна, А. Пуанкаре, Я. Штейнера.

Д.М. Синцов багато років був головою Харківського математичного товариства, брав участь в організації вищої освіти, вихованні наукових кадрів, пропагував досягнення вітчизняних учених на з'їздах, конгресах, в пресі. В 1938 р. його обрано депутатом Верховної Ради УРСР I-го скликання від Харкова. Заслужений діяч науки України (1935).

ДО 100-РІЧЧЯ СУЧАСНОЇ КОСМОЛОГІЇ

В 1917 р. А. Ейнштейн узагальнив рівняння загальної теорії відносності (ЗТВ), ввівши в них космологічну сталу Λ (лямбда-член). Поклавши $\Lambda > 0$, А.Ейнштейн одержав розв'язки цих рівнянь, які описують модель статичного однорідного Всесвіту, що має замкнений сферичний простір, радіус якого пропорційний масі всіх тіл Всесвіту (тривимірна сферична модель Всесвіту). Це була перша релятивістська модель Всесвіту, що започаткувала релятивістську космологію. У 1922—1924 рр. О.О. Фрідманом і в 1927 р. Ж. Леметром (теоретично) і в 1927—1929 рр. Е. Хабблом та іншими (експериментально) доведено, що ця космологічна модель не відповідає дійсності і Всесвіт з часом розширюється (нестационарний Всесвіт).

НОБЕЛІВСЬКІ ПРЕМІЇ 2017 року

Лауреатами Нобелівської премії з фізики стали *Р. Вайс (США), Б. Беріш (США), К. Торн (США)* «за вирішальний внесок у розробку детектора LIGO та спостереження гравітаційних хвиль».

Нобелівську премію з хімії отримали *Ж. Дюбоше (Швейцарія), Й. Франк (США), Р. Хендерсон (Шотландія)* «за розробку криоелектронної мікроскопії високої роздільної здатності для визначення структури біомолекул у розчині».

Нобелівську премію з медицини та фізіології отримали *Д. Холл (США), М. Росбаш (США), М. Янг (США)* «за відкриття молекулярних механізмів, що контролюють циркадний ритм».

Нобелівську премію миру присуджено *Міжнародній кампанії із заборони ядерної зброї (International Campaign to Abolish Nuclear Weapons, ICAN)* «за роботу щодо привернення уваги до катастрофічних гуманітарних наслідків будь-якого використання ядерної зброї та за новаторські зусилля задля досягнення заборони такої зброї».

Нобелівську премію з літератури отримав *К. Ісігуро (Велика Британія)*, «який в своїх повістях потужної емоційної сили відкриває прірву під нашим ілюзорним почуттям зв'язку зі світом».

Премію Шведського Національного банку з економічних наук пам'яті А. Нобеля отримав *Р. Тейлер (США)* «за внесок у вивчення поведінкової економіки».

КОСТЮК ГАЛИНА ГЕОРГІЇВНА (11.04.1946—08.09.2017)

8 вересня 2017 року пішла з життя відомий історик науки Галина Георгіївна Костюк, яка протягом 44 років працювала у відділі історії науки і техніки, досліджувала актуальні питання історії біології та опублікувала значний обсяг наукових праць, серед яких три монографії.

Галина Георгіївна народилася у селищі Бутово Московської області 11 квітня 1946 р. 1964 р.

розпочала трудову діяльність на посаді лаборанта фізичного кабінету Бутівської середньої школи № 1. 1965 р. вступила на біолого-грунтознавчий факультет Московського університету (кафедра антропології). 1967 р. у зв'язку з сімейними обставинами вона переїжджає до Києва та переводиться на біологічний факультет Київського університету (кафедра вірусології), який закінчує 1970 р. за спеціальністю біолог-вірусолог. У 1972—1973 рр. працює лікарем-лаборантом Київського науково-дослідного інституту інфекційних хвороб (нині — Інститут епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л.В. Громашевського).

З 1973 р. Г.Г. Костюк обирає своїм науковим напрямом історичні аспекти розвитку медико-біологічних наук і переходить на роботу до відділу історії природознавства Сектору історії природознавства і техніки Інституту історії АН УРСР. У цьому відділі (1986—1991 — відділ історії природознавства Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН УРСР (з 1989 — ім. Г.М. Доброва), 1991—1995 — відділ історії природознавства і техніки Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН України ім. Г.М. Доброва (з 1994 — НАН України), 1995—2016 — відділ історії науки і техніки Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України (з 1915 — Інститут), з 2016 — відділ історії та соціології науки і техніки Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки

ім. Г.М. Доброва НАН України) Г.Г. Костюк послідовно обіймала посади інженера (1973—1985), старшого інженера (1985—1989), провідного інженера (1989—1995, 2011—2017), молодшого наукового співробітника (1995—2010).

Галина Георгіївна брала активну участь у підготовці тритомного видання «Розвиток біології в Україні» (К.: Наук. думка, 1984—1985), де написала розділи «Соціально-економічний та культурний розвиток України у XIV—XVIII ст.», «Соціально-економічні та культурно-історичні умови в Україні в XIX — на початку XX ст.», «Новоросійський університет»; упорядкувала бібліографію та підбрала ілюстративний матеріал. Дослідниця є автором статей у третьому томі п'ятитомного видання «Історія української культури» (К.: Наук. думка, 2003), присвяченому періоду другої половини XVII—XVIII століть, а саме: «Започаткування наукового вивчення флори та фауни. Удосконалення методів дослідження», «Накопичення біологічних знань прикладного характеру», «Розвиток ветеринарних знань».

Г.Г. Костюк зробила значний внесок у розвиток історичної біографістики в Україні. Широкої популярності набув підготовлений нею разом із Т.П. Бабій, Л.Л. Кохановою та ін. біографічний довідник «Біологи» (К.: Наук. думка, 1984), який містить відомості про життя та наукову діяльність понад 1600 вчених, які вплинули на прогрес біологічної науки. Також у співавторстві вона підготувала біобібліографію визначного генетика та селекціонера, академіка АН УРСР М.М. Гришка (К.: Наук. думка, 1977), висвітлила персональний склад біологів у монографії «Історія АН УРСР» (К.: Наук. думка, 1979).

Галиною Георгіївною Костюк всебічно досліджено наукову біографію українського ботаніка та фізіолога рослин, академіка АН УРСР, професора Київського політехнічного інституту й завідувача кафедри ботаніки Київського медичного інституту Є.П. Вотчала, та разом із В.Є. Вотчал-Словачевською видано монографію «Євген Пилипович Вотчал» (К.: Наук. думка, 1991).

У книгах «Ювілеї науки» 1988 та 1989 рр. вона написала розділи, присвячені фізіологам рослин А.Т. Болотову та Д.А. Сабініну, підготувала низку біографічних статей про вчених-біологів у енциклопедії «Хто є хто в Україні» (К., 1997), дослідила наукову школу визначного біолога, академіка АН УРСР М.Г. Холодного.

Галина Георгіївна вивчала й діяльність наукових колективів, товариств та науково-освітніх осередків. Нею підготовлено матеріал для монографії «Популяризація науки в Україні: Історія та сучасність» (К., 1992), присвячений Київському товариству сприяння початковій освіті. У межах планових тем відділу «Історія природознавства в Україні» та «Дослідження досвіду та соціального розвитку АН України» нею разом із С.П. Рудою написано розділи про діяльність Ново-Александрійського інституту сільського господарства та лісівництва, Острозької академії, Українського патолого-анатомічного інституту, Сільськогосподарського відділення Київського політехнічного інституту, розвиток біології у Київському університеті, створення мережі інститутів біологічного профілю, стан галузі сільськогосподарства у 50—60 рр. XX ст., зокрема вплив Т.Д. Лисенка та сесії ВАСГНІЛ 1948 р. на розвиток біологічних наук в Україні.

Останнім часом Г.Г. Костюк працювала над плановою темою «Розробка методології і створення фактологічної бази історії НАН України та формування її анотованого хроніко-бібліографічного покажчика», а також виконувала пошукову тематику з історії ракетно-космічної техніки в Україні, в межах якої у 2016 р. спільно з Ю.О. Храмовим та Ю.І. Мушкалом опублікувала статтю «Піонери ракетно-космічної науки і техніки».

Дослідниця друкувалась у фахових журналах, зокрема «Нариси з історії природознавства і техніки», «Питання історії природознавства і техніки», «Наука та наукознавство». Брала участь у міжнародних наукових конференціях — Міжнародному конгресі українців, київських симпозіумах з наукознавства та історії науки тощо. Виконувала обов'язки вченого секретаря відділення історії науки ЦДПІН ім. Г.М. Доброва АН України. Була відзначена медаллю «Ветеран праці».

Всі, хто знав Галину Георгіївну, пам'ятають її як високоосвічену, талановиту і творчу особистість, оптимістичну, життєрадісну, доброзичливу і чуйну людину, яка любила людей і завжди була готова прийти на допомогу. Вона захоплювалась вирощуванням цікавих рослин, із задоволенням пригощала колег горіхами та яблуками зі свого саду, домашнім вином. Постійно читала художню літературу і була в курсі останніх новинок, любила подорожувати. Через життєві обставини Галина Георгіївна Костюк не захистила кандидатську дисертацію, яка була нею підготовлена. Проте у професійному колі її вважали дослідницею докторського рівня, однією з тих, хто знаходився біля витоків формування історії науки в Україні як наукового напрямку. Колеги щиро сумують через цю втрату та висловлюють співчуття рідним і близьким Галини Георгіївни.